

invisible” social orientation, since it leads us towards the significantly important result.

It should be noted that at present the given conclusion partially corresponds to the truth. Though, if in the period of life and activity of Adam Smith the theory of “an invisible hand” was of particular importance, nowadays, in our opinion, the content only with the competition and “an invisible hand”, represents the serious mistake, since, first of all, the maximum possible economic growth is unachievable without leading and regulatory legal and organizational role of state in the society, with maintenance of maximum possible freedoms of subjects of economic activity, and the second, even the high economic results, without the correspondent legal regulation, shall not be automatically transformed into the social orientation and, moreover, the practical realization of this orientation.

Hence, the settlement of the issue of social orientation of the market economy under the conditions of the competition is possible only through the efficient application of the legal factor.

References:

1. Nureev R.M. Course of Micro-economy (In the Russian Language). Manual for Institutes of Higher Education, 2nd edition, M.: Editing House NORMA (Editing group NORMA – INFRA.M), 2001, p.60
2. Course of Transitional Economy (In the Russian Language). Manual for Institutes of Higher Education (Edited by Academician L.I. Abalkin) – M.: JS “Finetainform”, 1997, p. 37.
3. A. Smith. Research of Nature and Reasons of Wealth of Nations (In the Russian Language). M.: Editing House of Social-Economic Literature, 1962, p.332

Рецензент : Бакуменко В.Д. д.держ.упр., професор.

УДК 351: 330.332

Малиш Н.А.,

доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри економічної політики
Національної академії державного управління
при Президентіві України

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто основні показники та чинники економічного зростання в Україні. Досліджено тенденції спадання та піднесення економіки. Проаналізовано інноваційну складову модернізації як один з ключових чинників, що впливає на структурні перетворення в економіці.

Анотация. Рассмотрено основные показатели и факторы экономического роста в Украине. Исследовано тенденции подъема и спада экономики. Проанализировано инновационную составляющую модернизации как один с ключевых факторов, который влияет на структурные изменения в экономике.

Annotation. The basic indexes and factors of economic growth in Ukraine are considered. The tendencies of decreasing and increasing of economy are investigational. The innovative constituent of modernisation as one of key factors is analysed, that influences on the structural changes in an economy.

Постановка проблеми. Національна економіка характеризується неефективною структурою з високою ресурсо- й енергоємністю виробництва, екстенсивним розвитком сировинних галузей, низьким рівнем інноваційності виробництва, нерозвиненою інфраструктурою, відірваністю фінансового сектору від реальної економіки.

В умовах прогресу світової економіки технологічна структура української економіки погіршується, скорочується частка високотехнологічних виробництв, триває масштабний вплив капіталу з країни.

Інноваційні процеси в Україні мають нестійкий характер за відсутності чітких довгострокових стимулів для інноваційної діяльності. Наявність відносно високого інноваційного потенціалу економіки нівелюється суттєвими вадами в реалізації механізмів інноваційного розвитку економіки, підтвердженням чого є низькі позиції України у світових рейтингах за показниками ефективності інноваційного розвитку.

До головних пріоритетів соціально-економічного реформування України та зростання національної конкурентоспроможності відносять завдання модернізації структури економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Модернізоване суспільство має комплекс взаємопов'язаних рис, котрі часто розглядають як окремі процеси економічної, політичної, соціальної та культурної модернізації. Класичні праці, що описують модернізацію, належать О. Конту, Г. Спенсеру, К. Марксу, М. Веберу, Е. Дюркгейму і Ф. Тьоннісу.

Термін модернізація у перекладі з англійського означає «осучаснення» та передбачає впровадження у суспільство ознак сучасності. За польським ученим П. Штомпкою можна розглядати три поняття модернізації [1]:

– синонім усіх прогресивних змін, коли суспільство рухається уперед за прийнятою шкалою змін;

– синонім сучасності, коли йдеться про комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних й інтелектуальних трансформацій, котрі мали місце на Заході з XVI ст. і досягнули свого піку у XIX–XX ст.;

– зусилля слаборозвинених або відсталих суспільств, спрямовані на те, щоб наздогнати провідні, найрозвиненіші країни.

Інноваційну діяльність досліджували у своїх працях Ф. Котлер, Б.Твісс, Й. Шумпетер, М.Туган-Барановський. Й. Шумпетер трактував інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, вмотивовану духом підприємництва.

Розрізняють два типи модернізації – первинний та вторинний [2].

Первинна модернізація відбувалася у тих країнах, які були новаторами на цьому шляху, і розгорталась завдяки внутрішнім чинникам, зокрема, докорінним змінам у сфері культури, ментальності, світогляду. Вторинна модернізація відбувається як відповідь на зовнішній виклик з боку більш розвинутих країн і здійснюється під впливом запозичення чужих технологій та форм організації виробництва і суспільства. Розпочинається ж вона не у сфері культури, а в економіці та/або політиці і в останньому випадку визначається як наздоганяльна модернізація або «модернізація з запізненням».

Виокремлення невирішених раніше частин проблеми.

У сучасній конкурентоспроможній економіці інноваційний чинник стає вирішальною умовою її стійкого економічного розвитку на середньострокову і довгострокову перспективу. В більшості провідних країн світу інновації є одним з основних чинників, що впливають на структурні перетворення в економіці, дозволяють сформуванню нову якість економічної системи і забезпечити конкурентоспроможність економіки. Проте в Україні інноваційний розвиток не став однією з головних характеристик зростання національної економіки. Внесок високих технологій у вітчизняний економічний розвиток складає лише 0,7 %.

Метою статті є аналіз інноваційної складової модернізації як одного з ключових чинників, що впливає на структурні перетворення в економіці.

Вклад основного матеріалу. Фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. підкреслила структурну відсталість української економіки, її неготовність до різких коливань попиту та пропозиції й загострення конкуренції на сировинних ринках. Високий рівень інтеграції економіки країни у сировинні та низькотехнологічні ринки, відсутність конкурентної боротьби технологій і нововведень, є значним ризиком для її подальшого стабільного функціонування. Структурна розбалансованість економіки негативно впливає на потенційні можливості подальшого розвитку. Завдяки кризі економіка має додатковий шанс на модернізацію.

Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яка була запропонована Президентом України В. Януковичем, започаткувала проведення структурних змін в економічному та соціальному житті країни шляхом підвищення ефективності державного управління, модернізації базових галузей секторів економіки, формування сприятливого економічного середовища для розвитку бізнесу та приватної ініціативи [3].

Виконання Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки [4] в рамках реалізації Програми реформ повинно забезпечити прискорення розвитку пріоритетних галузей національної економіки, сприяти позитивним структурним зрушенням в економіці, диверсифікації та зниженню енергоемності виробництва з метою

відновлення економічного зростання та підвищення добробуту громадян України.

Після періоду кризового спаду 2008–2009 рр., українська економіка протягом 2010–2011 років демонструвала позитивну динаміку зростання.

Макроекономічні показники до початку 2012 року залишалися сприятливими (табл. 1). За 2010–2011 роки реальний ВВП зріс на 9,5%, подолавши більше половини від кризового падіння; дефіцит бюджету за підсумками 2011 року становив прогностичні 2,7% ВВП року (проти 4% ВВП у Євросоні, 8,9% у Японії та 10% ВВП у США); а інфляція з її 4,6% за підсумками 2011 року була нижчою тільки у дефляційному 2002 році. Проте у 2012 році темпи зростання значно уповільняться, а за деякими прогнозами наблизяться до нуля. За таких умов у 2012 р. не буде досягнуто докризового рівня 2007 року, в той час, як світова економіка його суттєво перевищить [4].

Таблиця 1.

Валовий внутрішній продукт по окремих країнам та регіонам світу у 2007–2012 роках

Країна	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012
	% до попереднього року						Індекс ВВП (2007=100%)
РФ	8,5	5,2	-7,8	4,3	4,3	3,7	109,4
США	1,9	-0,3	-3,5	2,4	1,8	2,2	102,5
Світ	5,4	2,8	-0,6	5,1	3,8	3,3	115,2
Євросона	3,0	0,4	-4,3	2,0	1,4	-0,4	99,0
ЄС	3,4	0,5	-4,2	2,1	1,6	-0,2	99,7
Україна	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,2	0,2*	95,6

Джерело: МВФ, Державна служба статистики, розрахунки Мінекономрозвитку,

* прогноз.

Посилення у другій половині 2012 року дії негативних процесів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, відобразилося на показниках діяльності майже всіх сфер економіки. Основними галузями, які погіршили економічну динаміку стали: промислове виробництво, будівництво та транспорт, сільське господарство, а збереження низького рівня кредитування стало додатковим негативним чинником.

За підсумком 2012 року скорочення у промисловості становило 1,8%. На низьку виробничу активність світової економіки зниженням виробництва відреагували експортоорієнтовані галузі та галузі інвестиційного спрямування, зокрема падіння у машинобудуванні становило 6,0%, у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 5,2%.

Розвиток машинобудування стримується недостатнім рівнем технічної конкурентоспроможності вітчизняної продукції порівняно з імпортованими аналогами, низькими обсягами кредитування та посилення

конкуренції на ринку Російську Федерацію – основного споживача вітчизняної продукції машинобудування.

За попередніми підсумками року скорочення обсягів виробництва у сільському господарстві становило 4,5%, що, в першу чергу, пов'язано із зниженням обсягів виробництва продукції рослинництва на 8,2% (зважаючи на зниження урожайності зернових культур та високу порівняльну базу 2011 року, коли обсяг виробництва рослинницької продукції зріс на 30,4%).

Уповільнення зростання у промисловості, будівництві та сільському господарстві – галузях, в яких працює 50% всього економічно зайнятого населення України у 2011–2012 рр., вплинуло на зниження рівня життя громадян. І хоча відбулось номінальне зростання заробітних плат та пенсій, реальна ситуація у соціальній сфері погіршується.

У 2012 році Україна покращила свою загальну позицію у рейтингу легкості ведення бізнесу (Doing Business), що складається Світовим Банком [5] одразу на 15 одиниць (зі 152 місця у 2001 році до 137 місця у 2012 році) – це найкращий показник для України за усі роки існування рейтингу. Але детальний аналіз складових показників свідчить, що ключові проблеми, визначені у Програмі економічних реформ, залишаються невирішеними. Так, Україна на 66 позицій покращила процедури початку підприємницької діяльності, на 18 позицій покращилося податкове адміністрування. Але одночасно показник захисту прав інвесторів погіршився на 3 позиції. Ці висновки підтверджує і Європейська Бізнес Асоціація (далі – ЄБА), яка погіршила оцінку рейтингу інвестиційної привабливості України з 3,4 у I кварталі 2011 року (найвищий показник) до 2,14 за результатами III кварталу 2012 року.

Найбільш об'єктивним індикатором незадовільного стану справ з вітчизняним бізнес-кліматом є обсяги прямих іноземних інвестицій. Приріст прямих іноземних інвестицій в Україну у вигляді акціонерного капіталу у січні-вересні 2012 року склав 2,6 млрд. дол. США, що майже на третину (на 29,4%) менше, ніж за аналогічний період 2011 року. У III кварталі 2012 року інвестиції збільшилися всього на 247,1 млн. дол. США – це вп'ятеро менше, ніж за той же час минулого року (1,26 млрд. дол. США).

Українська економіка буде неспроможна забезпечити достойний добробут громадян, якщо залишатиметься поза світовим конкурентним середовищем, вилученою із глобалізованих світогосподарських зв'язків. Уряд до ключових своїх завдань відносить якнайширше залучення інвестиційних капіталів, які стануть джерелом нових технологій, принципів управління, підвищення зайнятості.

У рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності 2012–2013 Україна у 2010 р. поліпшила свої позиції відразу на 9 пунктів, а у 2012 р. зайняла 73 місце серед 144 країн світу, які досліджувалися. Позиція

України підвищувалась два роки поспіль і досягла докризового рівня 2007 р. (табл. 2).

Таблиця 2.

Місце України у Глобальному індексі конкурентоспроможності
у 2001–2012 роках

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Місце	69	74	84	86	84	69	73	72	82	89	82	73

У 2013-му в світі та в Україні очікують повторення кризового 2009 року. Як наголошують фахівці, повторитися можуть не лише негативні, а й позитивні тенденції. Держава може отримати додатковий стимул на проведення назрілих реформ та модернізацію промисловості.

Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» [6] містить основні статистичні дані, що характеризують науковий потенціал, результати роботи наукових організацій, стан інноваційної діяльності, а також створення та використання високих технологій та об'єктів права інтелектуальної власності на підприємствах та в організаціях України.

Найбільша кількість організацій, що виконують наукові та науково-технічні роботи знаходиться у підприємницькому секторі (табл. 3). Однак, впродовж 2005–2011 рр. їх кількість суттєво знизилась: з 837 у 2005 році до 570 у 2011 році (рис. 1).

Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні характеризується збереженням низького рівня інноваційної активності промислових підприємств. За часткою підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, Україна суттєво поступається розвиненим країнам.

Таблиця 3.

Організації, які виконують наукові та
науково-технічні роботи за секторами діяльності (одиниць)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього	1510	1452	1404	1378	1340	1303	1255
державний сектор	501	511	496	496	499	514	508
підприємницький сектор	837	767	729	698	658	610	570
сектор вищої освіти	172	173	178	182	181	178	176
приватний неприбутковий	–	1	1	2	2	1	1

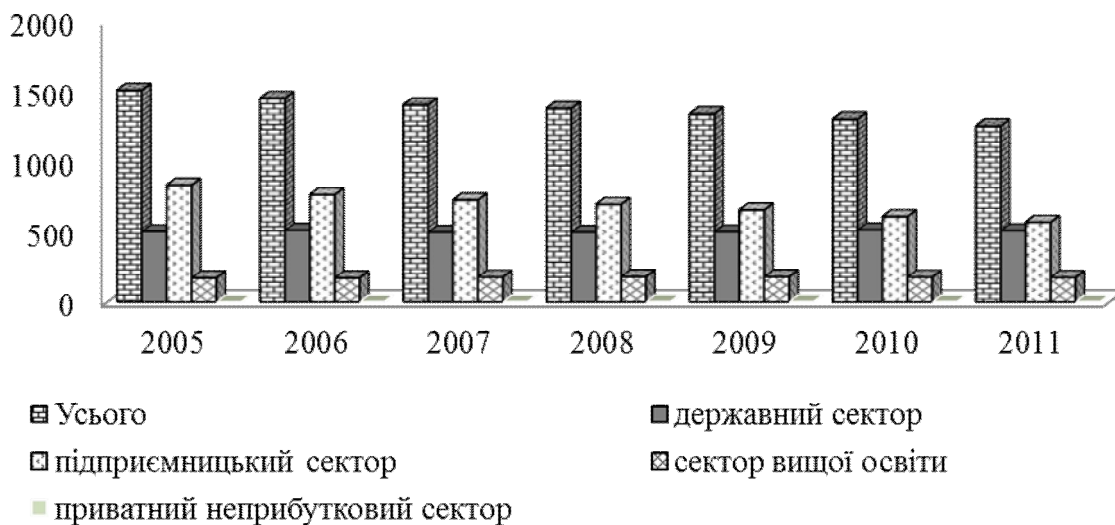

Рис. 1. Розподіл кількості організацій, що виконували наукові та науково-технічні роботи, за секторами діяльності, %

В Україні інноваціями у 2010 р. займалося кожне сьоме (13,8 %), а безпосередньо впроваджувало інновації у своїй діяльності лише кожне дев'яте (11,5 %) підприємство. При цьому частка підприємств, що випускають високотехнологічну продукцію, складає лише 4,5 % від загальної кількості підприємств України. Як наслідок, результативність інноваційного процесу в промисловості України поступово знижується.

Найвагомішою є частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції в машинобудуванні (у 2010 р. – 10,5 %), виробництві коксу, продуктів нафтоперероблення (9,1 %), металургії та виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції (по 3,7 %), целюлозно-паперовому виробництві (5,1 %) [4].

Найбільше знизилася інноваційність виробництва таких галузей, як харчова, легка, деревообробна, целюлозно-паперова, хімічна й нафтохімічна, машинобудування, що свідчить про зниження конкурентоспроможності продукції цих галузей, формує суттєві ризики для стабільності розвитку економіки України.

Тенденції динаміки інноваційної діяльності в економіці України зумовлені значною мірою неефективністю механізмів інвестиційного насичення інноваційних процесів. Основну масу інноваційних витрат здійснюють одні й ті самі підприємства, покладаючись переважно на власні ресурси. Їх акумуляція потребує часу, а отже, залежить від основної операційної діяльності підприємства, її прибутковості. Крім того, підприємство фактично самотійно несе ризики інноваційних проектів [4].

Для банківського сектору відсутні спеціальні стимули для кредитування інноваційної діяльності. Умови надання кредитування для інноваційних проектів розглядаються нарівні з неінноваційними видами

діяльності. Отже, фінансові ризики інноваційної діяльності підприємство несе самостійно.

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [7] від 16 жовтня 2012 року № 5460-VI визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації в Україні.

Метою закону є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Правовою основою формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є Конституція України, закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у цій сфері.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні – науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до Закону [7] напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.

Стратегічними пріоритетними напрямами на 2011–2021 роки у законі «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [7] визначено:

- 1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;
- 2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;
- 3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;
- 4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;
- 5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;
- 6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;
- 7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [4].

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Нинішній стан інноваційної діяльності в Україні характеризується збереженням низького рівня інноваційної активності промислових підприємств. Галузева структура реалізованої інноваційної продукції є нестійкою і часто зазнає негативних змін у напрямі погіршення її технологічного складника. Основну масу інноваційних витрат здійснюють одні й ті самі підприємства, які розраховують на власні ресурси.

Відсутності спеціальні стимули для банківського сектору для надання кредитування для інноваційних проектів нарівні з неінноваційними видами діяльності. Інноваційний процес у виробництві забезпечується переважно за рахунок експлуатації старої технологічної бази.

Таким чином, економічне зростання в Україні не супроводжується оновленням промисловості на інноваційній основі, що є свідченням неефективності реалізації інвестиційного потенціалу країни. Це формує високі ризики для стабільності економічного зростання вітчизняної економіки та зміцнення її конкурентоспроможності. Україна потребує високотехнологічних інновацій в промисловості, будівництві, аграрній сфері.

Використані джерела інформації:

1. Штомпка П. Социология социальных изменений. – М., 1996. – С. 170–171.
2. Модернізація. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
3. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
4. Проект Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки від 30.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=197032&cat_id=197031
5. Сайт Світового банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org/en/country/ukraine>.
6. Статистичний збірник «Наука та інноваційна діяльність» Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publnauka_u.htm.
7. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» зі змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 16 жовтня 2012 року, № 5460-VI.

Рецензент: Грицяк Н.В., д.держ.упр., професор.